

13.12.22

Maorui shisalarida mustaqil va yordamchi soʻzlar

Mustaqil soʻzlar
Mustaqil soʻzlar - bu oʻzining maʼnolari bilan tushuniladigan soʻzlar. Ular oʻzining maʼnolari bilan tushuniladigan soʻzlar.

Yordamchi soʻzlar
Yordamchi soʻzlar - bu mustaqil soʻzlarni tushunishda yordam beradigan soʻzlar. Ular mustaqil soʻzlarni tushunishda yordam beradigan soʻzlar.

Mustaqil soʻzlar
Mustaqil soʻzlar - bu oʻzining maʼnolari bilan tushuniladigan soʻzlar. Ular oʻzining maʼnolari bilan tushuniladigan soʻzlar.

Yordamchi soʻzlar
Yordamchi soʻzlar - bu mustaqil soʻzlarni tushunishda yordam beradigan soʻzlar. Ular mustaqil soʻzlarni tushunishda yordam beradigan soʻzlar.

Mustaqil soʻzlar
Mustaqil soʻzlar - bu oʻzining maʼnolari bilan tushuniladigan soʻzlar. Ular oʻzining maʼnolari bilan tushuniladigan soʻzlar.

Oʻzbek xalq shevalarining tekshirishi
Oʻzbek xalq shevalarining tekshirishi. Ular oʻzbek xalq shevalarining tekshirishi.

O'zbek xalq shevalarining leksik tarkibi. Ularning o'zaro farqlari.

- Har bir til va dialekt leksik sostavi asosini hayotiy zarur tushunchalar asosi bo'lgan yangi so'zlar yasash uchun baza bo'ladigan, davrlar mobaynida turg'un va yashovchan bo'lgan, shu til egalarining barchasi uchun umumiy bo'lgan so'zlar tashkil etadi. Bularga o'zbek tilidagi tabiat hodisalari va mavjudotlar: chaqmoq, yer suv, yomg'ir, shamol, qor; harakat holatni ifodalovchi uxlamoq, yurmoq, ichmoq; qarindoshlikni bildiruvchi: ota, ona, qiz, o'g'il, aka; umumiste'molga oid va boshqa so'zlar kiradi. Bu so'zlar o'zbek tilida so'zlashuvchi kollektiv uchun umumiy bo'lganidek, shevalar uchun ham, adabiy til uchun ham umumiydir.

Ma'lumki, o'zbek shevalari leksik sostavida umumxalq tiliga xos bo'lgan umumiy leksik qatlam va shevalarga xos bo'lgan leksik qatlam

mavjud.

- O'zbek xalq shevalari leksik sostavida (Toshkent. Edesh / edog', yovuq (uzoq-yevuq), um-(umsinmoq); Xorazm arna, yap; Namangan yar kabi) adabiy tilda shaklan o'zgargan yoki adabiy til taraqqiyoti davomida undan allaqachonlar chiqib ketgan ayrim so'zlar mavjud. Bunday so'zlarni o'rganish til tarixi, shuningdek, adabiy til tarixi uchun muhimdir. Bundan tashqari, o'zbek xalq shevalari leksik sostavida ayrim shevalarning (yoki lahjalarning) (Toshkent. Dj'ile qurmese); Xorazm: xokkь-Yokky : Farg'ona: chymegerь...kabi) o'zigagina xos bo'lgan so'zlar ham bor.

Shevalarni bir-biridan leksik jihtdan farqlaydigan xususiyatlar barcha soʻz turkumlarida uchraydi.

- Qorluq lahjasi O'g'iz lahjasi Qipchoq lahjasi Toshkent shevasi Samarqand shevasi Farg'ona shevasi Chəqəlog' Chaqaloqb Yvəkb θvak Bθbək // bθvəktuxumtuxumTuxum / məyəkyimirtəməyəkmuch'chəmus'cham's'Ichəqumri mYsichi // mYchchigər'mdorɣqalamɸurqalamɸɤrburchqalamɸɤrdovuchchədavuchchag'oradYvchədəvchəqələmchəqalamchach'kəldəkqalamchaqalamchach'ttəy-Dj'nqarchəChitlo'q-Tuvog'qarqoqqarqaaqDuvaaqqarqaaq-qaaqmaqduxobəbaxmalBarqtəbaxmalbaxmalchəchvo nChashpan(t)ch'mmət-chimmət

O'zbek shevalaridagi leksik qatlamlar.

Sheva va dialektlar leksikasi leksik materiallarning ommaviyligiga ko'ra uch qatlamga bo'linadi:

A) keng qatlam. bu qatlamga kiruvchi so'zlar shevalar uchun ham umumiy bo'lgan so'zlardir;

B) O'rta qatlam. Ushbu qatlamga mansub so'zlar asosan dialektlarga xos bo'lib, adabiy tilda ham ma'lum darajada uchrab turadigan, tilga olinadigan so'zlardir;

V) Tor qatlam. Bu qatlamga kirgan so'zlar faqat katta yoki kichik territoriyada yashovchi xalqlar, territorial shevada, dialektda ishlatilib ularning o'zlarigagina tushunarli bo'ladi. O'zbek shevalarida dialektal so'zlarning fonetik, morfologik, leksik-morfologik leksik-semantik tiplari uchraydi. Masalan adabiy orfografik soch so'zi Toshkent choch, Andijonda va qipchoq shevalarida chech, adab.orfog. tuxum qorluq lahjasiga oid sheva va dialektlarning deyarli hammasida tuxum, qipchoq lahjasida mayek, o'g'izlarda yimirte kabi...

- ◆ Bu soʻzlar faqat shu sheva yoki shu shevaga kiradigan shevalar gruppasi (lahja) uchun umumiy boʻlib, boshqa shevalarda va shuningdek, adabiy tilda yoʻq yoki shunday tushuncha anglatadigan boshqa soʻz orqali ifodalanadi.. Bunday soʻzlarni toʻplash va oʻrganish sheva xususiyatlarini qayd etish uchun, hozirgi zamon oʻzbek adabiy tilini boyitish uchun muhimdir.

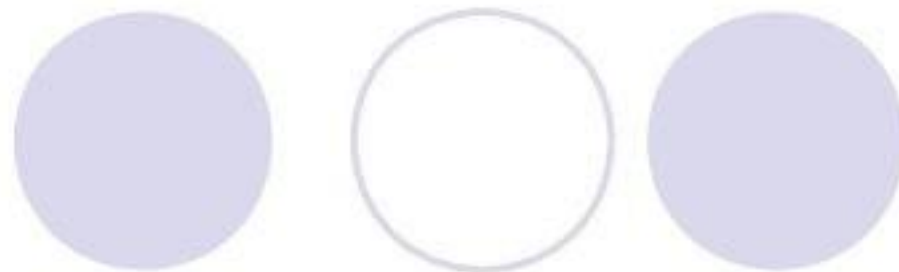

13.12.22

Shesalorida mustaqil
va yord

4ta

- Ko'makchilar yetakchi so'zga bog'lanib, unga turli qo'shimcha ma'nolar yuklaydi.
- Jumladan, sababli, tufayli, uchun maqsad ma'nosini.
- Haqida, to'g'risida ko'makchilari mavzu ma'nosini.

- Keltirilgan misollarning strukturasi butunlay boshqa-boshqa bo'lishiga qaramay, mazkur shevalararo birgina predmet, narsa va hodisani bildiradi, bu dialektal so'zlar to'liq munosabatdosh bo'ladi. Ularning vazifasi ham bir xil. Bu munosabatdoshlik nisbiy bo'lishi ham mumkin. Masalan, Samarqand gruppasi shevalarida qo'llanadigan nonper // nomper so'zi Toshkent gruppasi shevalarida uchraydigan chekich-chekich so'ziga munosabatdoshdek ko'rinadi. Lekin bu ikki predmet vazifa jihatdan o'xshash bo'lsada, shakl jihatdan boshqa – boshqadir. Nonperpatdan yasaladi, chekich yog'och va simdan yasaladi. Keyinchalik nonper so'zi yog'ochga sim qadab yasalganpredmetga nisbatan ham qo'llanadi.

- O'zbek shevalarida shunday so'zlar ham borki, shakl jihatdan bir xil bo'lsa-da shevalararo boshqa - boshqa ma'nolarni anglatadi.

- Toshkent - aravaning qismi

- Shet

- Farg'ona – a) narvon, b) arava qismi;
- Toshkent pashsha (muxa)

- Pashsha

- Farg'ona chivin (komar).